

İBNÜ'Z-ZÜBEYR

(bk. ABDULLAH b. ZÜBEYR b. AVVÂM).

İBNÜ'Z-ZÜBEYR es-SEKAFÎ

(ابن الزبير الثقفى)

Ebû Ca'fer Ahmed b. İbrâhîm
b. ez-Zübeyr es-Sekafî
el-Gırnâtî el-Endelüsî
(ö. 708/1308)

Tefsir, hadis ve fıkıh âlimi.

Zilkade 627'de (Eylül 1230) Ceyyân'da (Jean) doğdu. Sekizinci ceddi Âsım'dan dolayı Âsımî nisbesiyle de anılır. Tahsiline Ceyyân'da başladı. Ancak şehrin düşman işgaline uğraması üzerine 643'te (1245-46) babasıyla birlikte Mâleka'ya (Malaga) göç etti ve öğrenimini burada sürdürdü. Bir ara dönemin ilim ve kültür merkezi olan Sebte'de (Ceuta) ve hayatının sonuna kadar yaşadığı Gırnata'da (Granada) pek çok hocadan istifade etti. Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Âs (Âsî), Ebû'l-Velîd İsmâil b. Yahyâ el-Ezdi el-Attâr ve Ebû'l-Hasan eş-Şârî'den kıraat dersi aldı; Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed es-Serrâc, Ebû'l-Hattâb Muhammed b. Ahmed b. Halîl ve Ebû'l-Mecd Ahmed b. Hasan el-Murâdî'den hadis dinledi; Ebû'l-Abbas İbn Fertûn'dan değişik alanlarda faydalandı. İbnü'z-Zübeyr'in -mektuplaşarak icâzet aldıkları dahil- hocalarının sayısı 400 civarında olup (İbn Ferhûn, I, 189) Muhammed Şa'bânî bunlardan 100 kadarının ismini kaydeder (*el-Burhân fî tertibi süveri'l-Kur'ân*, neşredenin girişi, s. 132-146). Tefsir, kıraat, hadis, fıkıh ve dil alanındaki yetişkinliğiyle ilim çevrelerinde ön plana çıkan ve telif çalışmaları yanında talebe yetiştirmekle de meşgul olan İbnü'z-Zübeyr'den faydalananlar arasında Ebû Hayyân el-Endelüsî, İzzeddin İbn Cemâa ve İbn Cüzey gibi âlimler zikredilmektedir. İbnü'z-Zübeyr Mâleka'da iken peygamberlik iddiasında bulunan sihirbaz İbrâhîm el-Fezârî'nin yalancı ve sahtekâr olduğunu söyleyerek onunla mücadeleye girdi. Bu mücadelede Fezârî'nin yanında yer alan Mâleka emîri, İbnü'z-Zübeyr'in bütün kitaplarını ve hocalarının derslerinde tuttuğu notlarını yağmalattı. Bu olay üzerine Gırnata'ya göç eden İbnü'z-Zübeyr, 671'de (1273) devlet reisi olan Sultan II. Muhammed'in himayesine sığındı. Burada kendisine itibar edildi, kadılık ve ulucami hatipliği görevleri verildi.

Fezârî ile mücadelesini onun öldürülmesine kadar sürdüren İbnü'z-Zübeyr 8 Rebiülevvel 708'de (26 Ağustos 1308) Gırnata'da vefat etti.

Mâlikî mezhebinin önde gelen fakihlerinden olan İbnü'z-Zübeyr itikadda Ehl-i sünnet akidesinin güçlü bir savunucusudur. Nitekim *Milâkû't-te'vîl*'inde Mu'tezile ve Hâriciler'le çeşitli bid'at mezheplerinin görüşlerini, özellikle Zemahşerî'nin *el-Keşşâf*'ta yer alan itizâfî fikirlerini ve sapık bir tarikat olarak gördüğü Şevziyye'nin tasavvufî anlayışını tenkit etmiştir (*Milâkû't-te'vîl*, neşredenin girişi, I, 69-71).

Eserleri. 1. *Milâkû't-te'vîl* (*Milâkû't-te'vîl-i-kâif bi-zevî'l-ilhâd ve'ta'fil fi tevcihi'l-müteşâbihî'l-lafz min âyi't-tenzil*). Kur'an'ın tefsirine dair olan eserde, her sûrede aynı veya benzer lafızlarla tekrarlanan âyetler ele alınarak bunların hikmetleri üzerinde durulmuş, bu tür âyetler hakkında uyandırılmak istenen şüpheler giderilmeye çalışılmıştır. Kitap Saîd el-Fellâh (Beyrut 1403/1983) ve Mahmûd Kâmil Ahmed (Beyrut 1985) tarafından iki cilt olarak yayımlanmıştır. 2. *el-Burhân fî tertibi süveri'l-Kur'ân*. Mushaf'taki sıralarına göre sûreler arası münasebetin ele alındığı eseri Muhammed Şa'bânî neşretmiştir (Küveyt 1404/1984, 1406/1986; Muhammediye 1410/1990). 3. *ez-Zamân ve'l-mekân* (nşr. Muhammed b. Şerîfe, Dârülbeyzâ 1413/1993). 4. *Şerhu'l-İşâre li'l-Bâcî*. Ali b. Muhammed el-Bâcî'nin usûl-i fıkıha dair eserinin şerhidir. 5. *Şîlatü's-Şıla (ez-Zeyl 'ale's-Şıla li'bn Beşküvâl)*. Son kısmı Evarista Lévi-Provençal (Rabat 1937), üçüncü cüzü Abdüsselâm el-Herrâs ve Saîd A'râb (Rabat 1993) tarafından yayımlanmıştır. 6. *Bernâmeec*. Eserde müellifin hocalarının isimleri sayılmış, ikisi hariç diğerlerinden icâzet aldığı belirtilmiştir. Bazı kaynaklarda *Mu'cemü süyûhîhi* adıyla yer alan kitap da bu eser olmalıdır. 7. *Urcûze fî beyâni mezhebi's-Şevziyye* (*Urcûze fî'r-reddi 'alâ mezhebi's-Şevziyye*). Ebû Abdullah eş-Şevziyye'ye nisbet edilen tarikat hakkında yazdığı manzum bir eserdir. 8. *Red'u'l-câhil 'an itisâfi'l-mecâhil*. Yine Şevziyye'ye reddiye olarak kaleme alınan diğer bir eserdir. Kaynaklarda İbnü'z-Zübeyr'e ayrıca *Ta'lik 'alâ Kitâbi Sibeveyhi*, *Kitâbü'l-İ'lâm bimen hutime bihi'l-Ku'ru'l-Endelüsiyyü mine'l-a'lâm*, *Sebilü'r-reşâd fi fazli'l-cihâd* adlı eserler nisbet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî, *Milâkû't-te'vîl* (nşr. Saîd el-Fellâh), Beyrut 1403/1983, neşredenin girişi, I, 5-139; a.mlf., *el-Burhân fî tertibi süveri'l-Kur'ân* (nşr. Muhammed Şa'bânî), Muhammediye 1410/1990, neşredenin girişi, s. 129-164; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1484; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), III, 1427-1429; Saferî, *el-Vâfi*, VI, 222-223; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, I, 188-189; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, I, 188-189; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 32; İbn Hacer, *ed-Düerü'l-kâmine*, I, 84-86; İbn Tağrîberdî, *el-Menhelü's-şâfi*, I, 212-215; Süyûtî, *Buğyetü'l-uv'ât*, I, 291-292; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, I, 27-28; İbnü'l-Kâdî, *Dürretü'l-hicâl*, I, 11-12; Keşfü'z-zunûn, I, 241, 286, 840; II, 1427-1428, 1735, 1813; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, I, 33; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 376-377; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-Arabî*, Rabat 1406/1986, IV, 243-247; Abdülazîz el-Ehvânî, "Şîlatü's-Şıla li'bnü'z-Zübeyr, ez-Zeyl ve't-tekmile li'bn 'Abdîmelik", *Revista*, III/1, Madrid 1955, s. 1-17; Muhammed b. Abdülazîz ed-Debbâğ, "Şîlatü's-Şıla li'bnü'z-Zübeyr", *el-Menâhil*, XII/33, Rabat 1985, s. 364-377; a.mlf., "Ebû Ca'fer Ahmed b. ez-Zübeyr min hilâli kitâbihi's-Şıla li-Şîlati İbn Beşküvâl", a.e., XIII/34 (1986), s. 106-120; Ch. Pellat, "İbn al-Zubayr", *EJ* (İng.), III, 976; İnâyetullah Fâtihî Nijâd, "İbn Zübeyr", *DMBİ*, III, 617-618.

ABDÜLKERİM ÜNALAN

İBNÜLEMİN MAHMUD KEMAL

(1871-1957)

Son devir Osmanlı devlet adamları,
şairleri, müsikişinasları
ve hattatları üzerine
biyografileri ve tarih bilgisiyle
tanınmış âlim.

17 Kasım 1871'de İstanbul'da Beyazıt'ta Mercan Ağa mahallesinde doğdu. Babası, Sadrazam Yûsuf Kâmil Paşa'nın yirmi yedi yıl mühürdarlığını yapmış, Rumeli beylerbeyliği pâyesi Mehmed Emin Paşa, annesi, dinî ve ahlâkî terbiyesinde çok şey borçlu olduğu Hamîde Nergis Hanım'dır. Babası, Hz. Hüseyin soyundan gelmekle "seyyid" unvanı ile tanındığı gibi İbnülemin ve kardeşi Ahmed Tefvik de gerektiğince bu unvanı kullanmışlardır. Ailenin bir kolu, yine baba tarafından Buha-ra emirlerinden olup çok eski bir zamanda Anadolu'ya göç ederek Arapkir'de yerleşmiş Selcenlioğulları'na çıkar. Öte yandan babasının anne soyunca da Arapkir'de Gökbeilyoğulları ailesinden Yûsuf Kâmil Paşa ile akrabadırlar. İbnülemin'de Yûsuf Kâmil Paşa'ya olan derin bağlılık kökünü bir cihetten özellikle buradan alır.

Çocukluk yıllarının çok zamanını Yûsuf Kâmil Paşa'nın eşi Zeynep Kâmil Hanım'ın konağında geçiren İbnülemin, kendinden